

ЈЕЛЕНА С. МЛАДЕНОВИЋ

## ПОЛАЗИШТА И ИСХОДИШТА ПЕСНИШТВА БОЈАНА ЈОВАНОВИЋА

Стваралачко биће је недељиво. Ма колико били разноврсни видови кроз које изражава своје креативне дамаре, јединствена мисао – где напоредно истрајавају антрополошка, етнографска, синеастичка, али и песничка свест, а све утемељене око главних онтолошких поставки и питања – обједињује стваралачки порив и позив Бојана Јовановића, што га чини истраживачем људског бића и битка кроз интегрални стваралачки процес, научнички и уметнички. Нећемо погрешити ако душу, у најширем смислу речи, поставимо на кључно место његовог истраживачког поља, па не изненађује ни њено појављивање у наслову изабраних песама објављених 2023. године.

Песничка књига *Расцварање душе* пружа могућност читања готово комплетног досадашњег Јовановићевог песничког опуса, што додатно олакшава уочавање песничког развоја, промена и главних поетичких утемељења, али ствара и прилику да се релативно млађа читалачка публика упозна са његовим стваралаштвом, будући да је реч о аутору који се првим збиркама појавио још седамдесетих година прошлог века. Од самих почетака код Јовановића истрајава потреба за вишеструким креативним изразом, а у оквиру песничког искуства назире се идеја формирања књиге попут ове, која резултира модернистичком целовитошћу и идејном кохерентношћу, у складу са главним начелима његове деценијама грађене ауторске поетике.

Како смо већ поменули, један од најважнијих постулата Јовановићевог поетско-поетичког концепта утемељује се у истраживању душе, те је тако пролошка песма поменуте књиге – „Име душе” – испевана у форми обраћања сопственом унутрашњем

бићу – *да ли си ти моје или ја твоје скровишће*. Јовановић користи овај појам превазилазећи значења и конотације које он има у различитим дисциплинама и у различитим периодима, будући да истражује и човека и човечанство у свим добима, од митске прошлости до савремености, покушавајући да закључке уздигне до универзалног нивоа. У његовој поезији разазнаје се и сам процес сазнања који се одвија као потрага за општеважећим и интимним истинама, као антрополошки и психоаналитички чин истовремено, јер пружа и колективни и индивидуални одговор, постигнут посредством деловања интуитивног дела бића. Јовановићево певање о души, односно о аними, изведено је првенствено из когнитивне а не из емоционалне перспективе, где је увид формиран кроз домен промишљања, а не кроз непосредност емоционалног доживљаја, што би за поезију било сасвим очекивано, док се притом даје једнака важност и интуитивном, а не само рационалном сазнајном процесу.

За разлику од најчешће хронолошки организованих прегледа стваралаштва у оваквим врстама књига изабраних песама, аутор је прибегао једној врсти инверзног поступка – *Ухваћене о'легалом / љреокренуће ствари / славе друји закон* („Дисање на око”). Након пролошке, књигу отвара најпре двадесет пет нових песама које је написао после 2020. године. У њима прати идеју удаљавања од света, од његове материјалности и појавности, што се не види само кроз одређене тематске фокусе већ и кроз графичку организацију самих песама, те стихове који указују на отимање, па поновно враћање левој маргини, налик кретању таласа или одапете стреле. У тематском смислу, сасвим комплементарно, њима одговарају песме из одељка у којем је окупљена рана и каснија хаiku поезија, чијем је писању аутор био такође стваралачки предан. *Свеколике љварке* управо указују на природу чулног света, што Јовановић обликује једним посебним неологизмом – *љварка* (од речи твар и варка), сугеришући да је материјалност варљива: *Прикрала ми се / Мравињајућа влаи / Варка љвари*, а како ће посведочити и у песмама „Обмана видљивог” и „Политика биља”: *Пред љрајношћу оној, / љоушћиа љривид овој свеиџа*.

Баш ова два полазишта, душа и удаљавање од света и материје, условила су да у Јовановићевој поезији можемо пратити присутност метафизике, која је одговарала поетичким тенденцијама позномодернистичких песничких пракси у време када он почиње да пише, али и повратак метафизици у односу на нове поетичке контексте који се од ње данас све више удаљавају. Повратак се тако у Јовановићевој поезији може пратити и као повратак изгубљеним завичајима (*Завичајна вода / све је даља*, „Исон”): повратак

души, повратак поверењу у есенцијалност и примордијалност песничког и језичког искуства (*Прочићано ѿисмо / ѿримиче ме ѿочеику*, „Језик”) и повратак (нео/транс)симболистичком наслеђу и метафизици. Насупрот разгранатој мрежи веристичког певања у савременом песништву, обнова симболистичког искуства више одговара Јовановићевој потреби да као интегрални стваралац испитује битак, есенцију, суштину баш преко наговештаја, слутње, сугестије, тако да се метафизичност његове поезије оваплотила и у избору модернистичког стилског наслеђа језика тропа. У том смислу, код Јовановића се обнавља и идеал чисте поезије – *ослушнуо белину, / чистије ѿоезије* („Ослушнута белина”) – о каквом су посебно певали француски симболисти, што подразумева и повратак свету пре спознаје и обликовања језиком, као и откривање мистичног искуства стварања. Његова поезија врло често подразумева и изостанак просторно-временских одређења и контекстуализација у историјској равни, што је још једна од одлика која је уклапа у линију метафизичког певања засновану на наслеђу модернистичког искуства, а одваја од других доминантних токова савременог (постмодернистичког) певања, јер како и сам песнички субјект каже: *Негосиуина су / усиуина месѿа ѿекуће ѿоезије* („Жеђ”). Али то не значи да је спољашњи свет остао по страни, већ да је врло често представљен универзалним и обнављајућим песничким сликама заснованим на демонским префигурацијама („Напаст”) у свакодневном материјалном свету посрнућа – *Позирамо с венцем / од ѿласѿичноѿ ѿрња на ѿлави* („Васкрсење”), где *Умесѿо руке ѿружа / бодљикаву жицу* („Жртва”).

Други део ове песничке књиге конципиран је око појма прозорљивости, који оригинално долази из области православног хришћанства и упућује на појмове далековидости и визионарства, али код Јовановића бива преузет из религиозне сфере да би се појављивао у потпуно новим контекстима интуитивне когниције, за коју смо већ поменули да је важна за његово песништво. Поред натприродног дара прозорљивости постоји и природна прозорљивост која означава расуђивање и почиње неком врстом предосећања и наговештаја, што се одлично уклапа и у Јовановићев симболистички модернистички поетички кључ. Порзорљив је тај који је *Дисањем кроз ѿрску / ѿроменио [сам] навике* („Заступник прозирног”). Ако смо поремећену хронологију, односно инверзију, могли приметити у књизи која је компонована тако да се после пролошке песме уведе најновије песме, затим песме из најзрелије стваралачке фазе, па да се тек онда читају најстарије песме, овде имамо инверзију логике истраживања, тачније – проналазимо одговоре пре питања: *Окоињело ѿредосећање: / зацрѿани одѿово-*

ри / чекају своја *ишћања* („Тајни дуг”), а сама упитаност је остављена читаоцу, чиме се и додатно позива на имагинарни дијалог са прозорљивим или прозорљивом, јер се може појавити и у женском роду, као у песми „Пабирци прозорљиве”, алудирајући тиме и на аниму, која додатно потврђује интуитивни облик сазнања и предвиђања.

У том средишњем делу књиге стичемо увид у запитаност песничког субјекта пред основним онтолошким појмовима и устројством света посредством појмова творца, времена, тајне битка. Управо на том месту открива се и недостатност језика, неизрецивост суштине или пак многострукоост имена која треба да покрију те суштине – *Зависно од невоља / многим смо Те именима / означавали* („Изрицање неисказивог”). С друге стране, поред недовољности речи и немогућности да оне открију тајну битка открива се један позномодернистички топос односно симболистичка снага белине (одсуства знаковног садржаја) која по себи постаје поливалентни знак или *свезнајућа белина*, јер *неисписан лисџ* оставља *сјај иразне сџране* („Бели завет”): *Неизговорене / дошле су до тебе речи / о свезнајућој белини. [...] описима ишћине / одржавам словенску љубав ирема дну / и умеће дисања на ирску.* („Обична вечност”). Песнички субјект се зато јавља као тумач белине и неко ко открива *Порекло сећања на дојађаје / који се нису збили* („Читање белине”), док *Исход речи / Језери се / Дубока ишћина / Масџила* („Реченица”). Условно речено, и он носи особине прозорљивости јер он будућност треба да открије посредством трагова прошлости која је заборављена, избрисана, другим језиком казана или само претворена у белину и тишину коју речи не могу да искажу. Повезивање прошлог и будућег било би задатак прозорљивог, који баш зато и успева да боље види. Ту Јовановић користи националне симболе који осмишљавају значај колективног сећања и памћења сакривеног испод талога речи: *У овом сџагу / Моџла би се наћи кожа / Од које би исџао / Један добар мех // Осџало сџаго / Само ће ироџи / Поред музике* („Гајде”). Поред гајди, наћи ће се ту и даире, али и древна храстова биљка као свето дрво које казује пут: *Проналазимо своја лежџиџа / и крећемо за храсџом коџа смо касно / иожелели да заџрлимо* („Завршни испит”). Будући да је певање код Јовановића интегрисано у онтолошки систем, сасвим је очекивано појављивање (ауто)поетичких тема, али је веома занимљиво што он песничко деловање доводи у везу са стварањем у природи, попут оног у песми у „Паук”: *Поџодбу с ириродом / Извлачим у ниџи*. Песма којом се затвара књига изабраних песама, „Последња жеља”, и која има неку врсту тестментарног и епилошког карактера, такође одговара поетичким

темама и топосу модернистичке заборављене песме – *Више је се не сећам, / њамџим само забором сачуване / разлике између речи.*

Јовановић у свом целокупном песништву остаје у неисказаном и немерљивом потенцијалу неказаног и нереализованог: *Од учињеної је важније / оно шїио је моїло да се доїоди* („Светлосни траг”). Оно што је могло да се догоди је обиље мноштва, док је реализовано само једно. С друге стране, то једно је и једино што истраживачу и песнику преостаје. Целокупно његово певање тако се налази у домену преиспитивања базичних онтолошких категорија посматрајући биће и тражећи његову есенцијалност иза појаве материјалног, те разобличавајући привиде ствари и јединства супротности, где се одражавају и његови антрополошки увиди. *Беличасїа харїиїа* најбољи је пријатељ његовог песничког импулса који открива почетке и зачетке свега – *Дошїао сам изїле-да на свей / їре свої рођења* („Пре почетка”). Тако Јовановићево певање о души истрајава у њеном проналажењу пре почетка и иза ствари, док за речима остаје траг *орфејске соли* („Исон”).